

EÖRSI ISTVÁN

Szögek

Összegyűjtött versek 1952–2000

Legyenek a versek szögek. A költő – aki szeg-ről-végről mesterember – legyártja őket, az olvasó meg az, aki megveszi és beveri. Általában. De van olyan is, aki ettől eltérő használatot részesít előnyben: „A szöget magam is lenyeltem” (Szögek) – a költői (önértelmező) olvasat inkorporációs műveletre szólít fel, kövesse az, akinek van hozzá gyomra. Nincs mindenkinek. Van, aki máshogy olvas, mást olvas, vagy egyáltalán nem olvas. A gyűjteményes verseskötet szerzői utósza-

vának kijelentései alapján nyilvánvaló, hogy sokak számára nem a legelfogadottabb ezen gyakorlat, sokan nem olvassák (a szerző költői műveit), illetve máshogy olvassák (mint, ahogy ő szeretné). Az elutasítás okairól a következőket állítja: „Az irodalmi élet nem egy hangadója azonban sok műfajúságot műfajtalanságom bizonyítékának tekintette. El nem fogadottságom politikai érvei így esztétikai érvekkel gyarapodtak.” Mint ahogy Kálmán C. György is kiemeli, **Eörsi István** részéről, saját olvasói értelmezését kizárólagossá tenni, a politikai és az esztétikai szempontokat így egymás mellé állítani „öncsaló gesztus”. („A problematikus **Eörsi**”, *Élet és Irodalom* 2000. október 13., 19.) Arról nem is beszélve, hogy a politikai és az esztétika szféra játékterei valamiképpen mindig összekapcsolódnak vagy fedésben vannak egymással, ahogy azt **Eörsi István** maga is konstatálta saját életének és életművének egyes állomásaira visszaemlékezve („Igaz mértékkel”, *Élet és Irodalom* 2001. január 19., 11–12.). E visszatekintés kiindulópontja egy nyilvánosságra hozott személyes panasz, mely nemcsak (de főleg) a gyűjteményes, költői műveket tartalmazó kötet kritikai visszhangtalanságát sérelmezi, hanem mindezen hiányt a hazai politikai, irodalom- és kultúrpolitikai helyzet korlátoltságával magyarázza. A félre- vagy a meg nem értett szerepkörbe helyezkedve **Eörsi** már megint félre- és elért, homályosít, átfordít. Éppen azt teszi, amit a publicisztikájában megszoktunk, amiért szeretjük vagy gyűlöljük, de mindenképpen vitára, eszmecsere érdemesnek gondoljuk. Most azonban túl könnyű utat választ a szerző, túl nyilvánvaló lenne, ha a művészet politikamentesítéséért kárhozott esztétikát okolnánk az elutasításért, a méltatlan figyelmetlenségért. Ami közelebb van az igazsághoz az sokkal háborzongatóbb: elsőként a közöny („kit érdekel **Eörsi István**”), másodikként a magabiztos előítélet („a publicisztikája jobb, mint a versei”), harmadjára a meglepődés („nahát, verseket is ír? – nem is tudtam”). Azt hiszem, mélyen megalázó dolog lehet költőként arról írni, hogy nem írnak rólként költőként, mindig csak publicistaként, prózaíróként, műfordítóként, drámaíróként. „E. I. önkéntes”, ahogy másba se, ebbe sem törődik bele, ugyanakkor „Don Quijoté Svejkkal ötvözve” hiába is akarna szélmalomharcot vívni, az irodalom kerekéi – az időhöz hasonlóan – másképp és főleg lassabban őrlnek; igazából nincs kivel hadakozni.

Az **Eörsi**-versek olvasóinak még nem jött el az ideje. Ez persze bosszantó lehet. Nem túl felemelő érzés, hogy „csak a halott költő, a jó költő”, avagy a majdan hálás utókor fog igazolni minket. Nincs mese, ha egyszer valakinek olyan karakteres írásmódot és arculatot sikerült teremtenie közéleti publicisztikája révén mint **Eörsi Istvánnak**, akkor óhatatlanul számolnia kell olyan olvasókkal és olvasatokkal, amelyek a versekben ugyanazt a tematikát és hangnemet keresik, (csak azt) találják, hiányolják, kérik számon, utasítják el, mint amit megszoktak a publicisztikában, ami alapján **Eörsi István** számon van tartva. Ők azok, akik sokat vesztenek, mert a költő **Eörsi** máshogy más mint a publicista **Eörsi**. Másrésztől az **Eörsi**-verseknek hovatovább azért sincs (közönség)viszhangjuk, mert még hangjuk sincs nagyon, egyszerűen nem lettek részei a magyar irodalmi köztudatnak, nincsenek számon tartva. A miértekre ezer válasz létezik, az az nem tudhatjuk.

Foglalkozunk inkább az esztétikai-poétikai dimenzióval. Itt van egy (önmitológiája szerint) irreálisan optimista karakter, közel fél évszázad közel négyszáz versében megnyilvánulva. Hol hu-

moros, hol ironikus, szókimondó, aki sosem szarik be és bele, melldöngetően nagyképű, alázatosan szerény és ezeknek keveréke. Eddig mintha ugyanaz lenne mint a közéleti írásaiban. Persze politikus is, de jóval visszafogottabb módon, s nem oly gyakran. Aztán ott vegyül valami az öreg hippiből, legalábbis annak beatköltészeti érdekelttségéből, eszmeiségéből, a valós ismeretségen túl is van hatása Ginsbergnek. S ha már a hatások, legszembeütőbben Petőfi és József Attila versele, utóbbtól nehezen is és alkalmasszerűen tér csak el. Ezek az eltérések, ezek a nyitások mind érdekesek lehetnének, ha tovább épültek volna az évek alatt, de összeségében inkább kitérők mint valós próbálkozások többféle költői nyelv megteremtésére (*E. I. önkéntes levele Nyugat-Berlinbe* (1978), *Sémák* (1973), *Végeredményben* (1983)). Formailag sem igazán kísérletezős az életmű ezen része, inkább a kötetlen, mint a kötött forma érvényesül. A nyelv inkább *használat* vagy *kezelés* mint probléma, feltűnően élő, beszédnyelvi fordulatok köré építkeznek a szerző, a metafora többnyire csak annyiban játszik szerepet a költőiség kialakításában, amennyire ezen mindennapi nyelvhasználat része, vagy éppen e felismert azonosságból adódóan kerül játékba. Ezen kommunikatívyszerűbb nyelvfelfogás „okolható” esetlegesen (most és majdan) **Eörsi** verseinek távolmaradásáért az alakuló nagyobb hatású irodalmi kánonokból, hiszen az aktuális – olvasási stratégiákat többnyire megszabó – hangsúlyok – legalábbis az „egyik magyar irodalom” fórumain – a kimondható kimondhatatlanságán és a létezés nyelvi jellegének ambivalenciáján összpontosulnak. **Eörsi** versei e szempontok alapján nemhogy nem divatosak, de nem is aktuálisak, illetve jelenleg nincs számottevő, erre a típusú költészetre fogékony közönség. (De még lehet.) Ha célom lenne, mint ahogy nem az, hogy beszuszakoljam e költészet legalább egy kisebb hányadát a mostanság futó értelmezések és értelmezők látkörébe, akkor ilyen idézetekkel argumentálnám állításomat, mint például *A költészet szerelmese* (1994) című vers sorai: „Hogy megmentsem magam, csupán a versben élek, / és éppen annyit érek, amennyit versem ér. [...] én versemet írom s a vers ír engemet”. Azt hiszem elég gyenge érvnek hatna, bár sokakat kielégítene. De hagyjuk, itt egészen más költészet működik. Ezt nem dicsérológ, de állítom.

Az idézett sorok sokkal inkább mottójául szolgálhatnának annak a felismerésnek, mely alapján méltán tarthatjuk e költészetet az egyik legegységesebbnek (mondhatnám karizmatikusnak) és legérdekesebbnek a magyar irodalom utóbbi évtizedeiből. A tisztelet- és bemelegítő körök után tehát végre a lényeg: amiért **Eörsi** roppant mód figyelemre méltó és olvasásra ajánlott, az az a következetesség, ahogy versformában (ön)életrajzot ír. Nem kevesebbet kap e könyv kézbevevője mint *egy ember életét*. Ráadásul versember verseletét, kötetről kötetre, a megjelenések sorrendjében. Napló ez, *verses napló*. Pontosan az összegyűjtés és az elrendezés aktuása révén lesz naplóvá a sok jegyzet, a töredékeként létező beszámoló, ami ötven év alatt gyülemllett fel. (Konkrét példák a naplóformára: *Ejszakái jegyzetek* (1962), 1970. XI. 12., *Jugoszláviai verses napló* (1976), Év végi napló (1992).) Egy nagyobb konstrukcióvá érnek így össze a börtönversek, a szerelmes versek, az alkalmi versek, világosabbá téve egy költői önképteremtés (self-fashioning, image) különböző fázisait. Érdekes és izgalmas dolog a versekből

rekonstruálni egy **Eörsi István** nevű szerző életéhez nagyban hasonló életutat, és szintűgy kíváncsivá tesz az a lírai alak, aki énként, szerzőként nevesíti magát.

Ez az alak, aki hol „én”, hol „pista”, hol „István”, hol „E. I. önkéntes” megszállotta a dolgok, történetek, események írásos rögzítésének, de nemcsak leírja őket, hanem viszonyban is áll velük, és mindig ez a viszony kerül előtérbe, ez dominál. A versek datálása és a „születésnap versek”, amelyekben jelölődik a beszélő kora, szinte jelzőpóznaként vonulnak végig a kötetben, hogy közjük kifejezülhessenek a megszólaló életeseeményei. (Ezek szerint E. I. most 70 éves.) Mit is tudunk meg „E. I. önkéntesről”? '56-os forradalmár, majd négy évig börtönök foglya, ez az élménygyűttes aztán végigkíséri életét. Szerelmét, feleségét Verának hívják, gyerekei vannak, sokat utazik: Amerikába, Nyugat-Európába, Délkelet-Európába. Imádja a női melleket, imádja a nőket, rengeteg nőügye volt, sok barátja, sokakat elvesztett, L. Gy. filozófus baráti-tanítványi körébe tartozott. Tudjuk, hogy író, műfordító, hogy optimista, hogy túlélésre rendezkedett be, hogy nem mindig azt teszi, gondolja úgy, amit végül is csinál, vagy gondol. Politikailag kissé paranoiás, de aktív rezignációval védekezik. Szakállas, kopaszodó, zsidó származású, ötven, néha több fekvőtámaszt lenyom naponta. Gyerekoráról keveset tudunk, elmosta a forradalom. Mindehhez demonstratívként álljon itt a *Szerepek* című vers 1971-ből:

Lehetséges szerepeim közül

*a kölyököt csak maszkkal játszánám már,
ami feszélyez s Don Quijote sem megy
amióta megettük Rocinántét
és bedőltek a szélmalomok, viszont
a donjuani szerepkörre még
rátermett volnék noha természetem
nem elég sudár és hibádzik az üstök –
forradalmár is lettem volna de
a darabból a szerepet törölték,
marad még a bohóci lehetőség,
de sajna felszökött a rizspor ára,
nem kapok foltot pepita gatyámra
s vidám szögek villognak a porondon
hol kézenjárók és bukfencezek.*

Vajon milyen összefüggések (eltérések, hibák, ferdítések, párhuzamok, megfelelések, elipszisek) állnak elő a szerző különféle alakjai (publicista, prózaíró, költő) és a valós személy között egy lehetséges összevetés során? Hol lép elő a fikcióra való reflexió, amit akár (le)leplezésnek, vagy ironikus viszonynak is nevezhetnénk? A „szeretném magam megmutatni”-attitűd „látva látása” ezeken a pontokon lenne a leglátványosabb. Például a *Miközben* (1972) vagy az *Egy halálhírre* (1986) című (emlék)versek kapcsán.

Úgy gondolom, nincs olyan kiemelhető vers a kötetben, amely kitüntetett pozícióra tehetne szert, vagy a remekmű státusára tarthatna igényt. Van helyette egy mozaikdarabkákból álló életmű, ami elég változatos módon, de mégis egységes színvonalon tudja megszólítani, megszólaltatni olvasóját. Tehát idézett **Eörsi**-versek, érzésem szerint, továbbra sem lesznek, viszont a költői életmű egészének igénybejelentése az ismertségre pártolható és reménykeltő. (*Palatinus-noran*)